

Prezentowana publikacja została sfinansowana ze środków Narodowego Centrum Nauki. Jej celem jest – jak pisze we wstępie Autorka – *analiza i opis działalności kulturalno-oświatowej Karaimów, rozumianej jako proces upowszechniania wykształcenia oraz rozszerzania świadomości społecznej, politycznej, narodowej i etnicznej poprzez kształcenie oraz instytucje wychowania równoległego*, i – jak słusznie zauważa – w warunkach zróżnicowanej etnicznie i wyznaniowo Drugiej Rzeczypospolitej (s.10).

Rozprawa jest niewątpliwie monografią o profilu historyczno-pedagogicznym, choć nie brak w niej również szerszych kontekstów antropologicznych i politologicznych. Zasadnicze ramy chronologiczne obejmują okres dwudziestolecia międzywojennego. Niemniej Autorka niejednokrotnie wychodzi poza ten zakres chronologiczny, odwołując się zwłaszcza do XIX-wiecznych wydarzeń politycznych i społecznych, wyjaśniających genezę i ciągłość procesów oraz działań kulturalno-oświatowych Kraimów.

Bazę źródłową rozprawy stanowią w pierwszej kolejności materiały archiwalne, znajdujące się obecnie w zasobach m.in.: Litewskiego Centralnego Archiwum Państwowego w Wilnie, Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk im. Wróblewskich w Wilnie, Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego, Muzeum Historycznego w Trokach, Archiwum Wołyńskiego w Łucku, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, Archiwum Związku Karaimów Polskich. Ważnym uzupełnieniem materiałów archiwalnych były źródła drukowane: źródła normatywne, wydawnictwa statystyczne i informacyjne, drukowane pamiątniki i wspomnienia (zamieszczane także na łamach karaimskiego czasopisma „Awazymyz”). Autorka korzystała również z licznych opracowań naukowych dotyczących problematyki karaimskiej, publikowanych w Polsce międzywojennej, które współcześnie ujmować można w kategoriach źródła historycznego.

Praca ma układ problemowo-chronologiczny, wynikający głównie ze sformułowanych problemów badawczych. Obejmuje w sumie sześć rozdziałów wyróżnionych według tego kryterium. Zaprezentowaną konstrukcję pracy uznać można, w kontekście wybranej tematyki i zebranego materiału badawczego, za przejrzystą i w pełni uzasadnioną.

Zasadniczą część rozprawy inaugurują rozważania na temat sytuacji społeczno-prawnej Karaimów w Drugiej Rzeczypospolitej. Autorka przedstawia tutaj sytuację demograficzną Karaimów, ich rozmieszczenie na ówczesnych Kresach Wschodnich, pisząc m.in., że w połowie lat dwudziestych minionego stulecia w Trokach mieszkało 500 osób wyznania karaimskiego, w Wilnie – 250, w Haliczu – 150 osób, w Łucku – 50 osób (s. 33). Autorka nie ustrzegła się jednak błędu, włączając Łuck do województwa stanisławowskiego, a Halicz – do województwa wołyńskiego (s. 34-35). Sądzić można, że jest on konsekwencją nieuważnej korekty, dokonywanej przez Autorkę, która z pewnością świa-

doma jest faktu (co potwierdzają Jej dalsze rozważania, w tym także zaprezentowane przez Nią rozmieszczenie skupisk karaimskich w II RP na załączonej mapie kraju), że Łuck był w warunkach Drugiej RP stolicą Wołynia (siedzibą władz województwa wołyńskiego), a Halicz miastem położonym w województwie stanisławowskim. W tej części książki wskazuje następnie na podstawy prawne działalności kulturalno-oświatowej Karaimów i organizację karaimskich gmin wyznaniowych.

W rozdziale drugim Autorka omawia działalność karaimskiej szkoły powszechnej w Trokach, naukę religii karaimskiej i języka karaimskiego w „szkółkach religijnych”. Wspomniana szkoła w pierwszych latach po odzyskaniu niepodległości była jedyną w Rzeczypospolitej powszechną szkołą karaimską, w której prowadzono także kursy doszkalaćce dla Karaimów powracających po pierwszej wojnie światowej do Polski.

W rozdziale trzecim U. Wróblewska przedstawia uczyćszczanie dzieci karaimskich do polskich szkół powszechnych, szkół średnich, także szkół technicznych i zawodowych. Interesującą konstatacją Autorki jest stwierdzenie, że *dużym zainteresowaniem wśród młodzieży* [karaimskiej – przyp. W.J.] *cieszyły się szkoły o profilu nauczycielskim, szczególnie seminaria nauczycielskie...* (s. 98). Interesujące są również uwagi Autorki dotyczące zaangażowania Karaimów na rzecz organizacji i tworzenia nowych struktur szkolnych, jak i ich utrzymania. Prezentuje również zdobywanie przez Karaimów wykształcenia na studiach wyższych, podkreślając zarazem, że najpopularniejszym ośrodkiem akademickim wśród nich było Wilno (s. 102).

W rozdziale czwartym Autorka skupia uwagę na założeniach programowych działalności kulturalno-oświatowej Karaimów w Polsce międzywojennej. Wskazuje też na najważniejsze wydarzenia, wyznaczające nowe obszary tej działalności. Z pewnością takim ważnym wydarzeniem był Pierwszy Ogólnopolski Zjazd Karaimów w Trokach, który został zorganizowany w dniach 22–23 października 1927 r.

W rozdziale piątym Urszula Wróblewska przedstawia instytucje i środowiska, które zajmowały się działaniami kulturalno-oświatowymi społeczności karaimskiej. Omawia m.in. działalność Towarzystwa Miłośników Historii i Literatury Karaimskiej. Wskazuje na aktywność oświatowo-kulturalną młodzieży karaimskiej (np. w ramach trockiego Koła Młodzieży Karaimskiej „Bir Baw”) oraz kobiet karaimskich (skupionych m.in. w „Kołach Pań”), również na ich działania o charakterze dobroczynnym.

W ostatnim rozdziale (szóstym) Autorka omawia formy aktywności wyznaniowych gmin karaimskich na polu kultury i oświaty. Podkreśla znaczenie czasopiśmiennictwa karaimskiego, aktywności odczytowej i wykładowej, organizacji uroczystości (także o charakterze państwowym), zabaw, inscenizacji teatralnych i wycieczek. Karaimi wiele wysiłku włożyli w budowanie i organizowanie Muzeum i Archiwum Karaimskiego w Trokach. Prace przy budowie Muzeum dobiegły końca w sierpniu 1939 r. Jesienią planowano oficjalne rozpoczęcie działalności.

Ocenianą rozprawę zamyka zakończenie, w którym Autorka dokonuje podsumowania aktywności kulturalno-oświatowej Karaimów w Drugiej Rzeczypospolitej. Pracę uzupełniają ponadto – co należy podkreślić – aneksy będące swoistym wyborem unikatowych materiałów źródłowych, ilustrujących dodatkowo treść książki. Odnotować należy również zamieszczenie w pracy indeksu osobowego.

Recenzowana publikacja jest ilustracją mozaki etnicznej Drugiej Rzeczypospolitej, przede wszystkim aktywności kulturalno-oświatowej jednej z mniejszych grup etnicznych, identyfikującej się – co należy podkreślić (!) – z ówczesnym państwem polskim. Może zainteresować współczesnych czytelników zainteresowanych dziejami polskiej państwowości dwudziestego stulecia.

Wiesław Jamrożek